

אוצר זה

מאוצר המנוצר - גנזי רשימותיו וכתבי ידיו
של הגה"ח רבי ישכר דוב ענגלענדער זצ"ל
בעל מחבר ספרי בשערי ישכר

אוצר הזמנים

בין המצרים ותשעה באב

בין המצרים

איתא ברמ"א (תקנ"ג סע' ב) שאם שבת חל בערב ט' באב אז לא אומרים פרקי אבות כנהוג בשבתות הקיץ, ואפשר לתת טעם לכך, הנה איתא בתנא דבי אליהו (פרק כה), שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב. והנה ע"י מילי דאבות מתחזק הקשר ביננו לבין אבותינו, אך ע"י חורבן הבית נפסק הקשר בינינו שנהיינו כבנים סוררים רח"ל, אשר על כן אין לומר אז פרקי אבות.

איתא ברמ"א (תקנ"ח סע' ב), מתפללים בנחת ודרך בכי כאבלים, אפשר לתת טעם לכך, דהנה כתיב באיכה 'שתם תפילתי', ודרשו חז"ל (ברכות לב), מיום שחורב בית המקדש ננעלו שערי תפלה וכו', ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו וכו', ויש לומר שמחמת שאין הוא זמן של תפילה שהרי ננעלו השערים אשר על כן בוכים כדי לפתוח השערים, מכל מקום צריך להיזהר שלא יהיו אלו דמעות של שוטה שגם בפניהם השערים נעולים כדאיתא בדברי יחזקאל (אגדות ד"ה שערי דמעות), וק"ל.

מדרשי חז"ל בענין החורבן

איתא במדרש שבזמן שנגזרה הגזרה הזכיר ר' ישמעאל את השם בסילודין ועלה השמימה ושמע מאחרי הפרגוד שכך רצנו של מקום שיהרגו עשרה צדיקים ככפרה על מכירת יוסף, וכשירד ר' ישמעאל היו שמחין שמחה גדולה ששמעו שהם גדולים כהשבים, נראה לבאר ע"פ מה דמתאמר משמיה דהרה"ק מלובלין זי"ע שאמר אם כל העולם כולו יאמרו לו שהוא צדיק, לא יאמין להם, כי הוא יודע בעצמו שאינו צדיק וכו', אך אם הקב"ה כביכול בכבודו ובעצמו יאמר לו שהוא צדיק, אזי בודאי יאמין לו, אך לא יאמין בעצמו רק על אותו רגע שאמר לו הקב"ה, אבל רגע אחר כך לא יאמין בעצמו, כי ברגע אחד יוכל ח"ו לקלקל ולהקרא רשע ח"ו. ולפי זה אולי אפשר לבאר את שמחתם של עשרה צדיקים אלו זי"ע, ור"ל, דממה נפשך אם הם מעשרה הרוגי מלכות הרי שהובטחו שיישארו בצדקתם גם רגע אחרי שהעיד עליהם יודע תעלומות ויזכו למות על קידוש שמו יתברך, ואם לאו הרי שיישארו בחיים שאינם בכלל הרוגי מלכות וימשיכו לחיות על קידוש ה', והבן.

אוצר פנינים

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל (א.א.)

ע"י משנה תורה נזכה ללמוד ולקיים את כל התורה

איתא בשפת אמת (תרנ"ט) וז"ל, משנה תורה הוא בחינת תפילין של יד, והד' ספרים בחינת תפילין של ראש, לכן יש במשנה תורה כל הנאמר בד' ספרים הקודמים כמו בתפילין של יד, שכל הד' פרשיות בבית אחד. ולכן נקרא 'דברים' דברי תוכחות שהן מקרבין לבות בני ישראל אל התורה, כמ"ש בתפילין של יד 'וקשרתם', והוא נגד הלב, ותפילין של ראש נגד המוח שהוא מדריגה שלמעלה, 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך' (להלן כו י), דרשו (ברכות א.) על תפילין של ראש, שכן היה הנהגת דור המדבר בהתגלות שלא כדרך הטבע, ומשנה תורה הוא הדרך שנכנסו בני ישראל לארץ ישראל, והיה לך לאות על ידך לך לאות ולא לאחרים. וכן שמעתי מפי מו"ז ז"ל, בני ישראל קרובים יותר למשנה תורה, ומ"מ בכח משנה תורה מתדבקין בכל התורה, וקשרתם [לאות על ידך]. והדר והיו לטוטפות כנ"ל, ע"כ. **יש** להעיר קצת, דנמצא לפי זה דמשנה תורה שהוא כנגד תפילין של יד נכתב לאחר ד' ספרים שכנ"ל הם כנגד תפילין של ראש, ובהנחת תפילין הדין שבתחילה מניחים תפילין של יד ואח"כ תפילין של ראש והוא לעיכובא (כדאיתא בשו"ע או"ח סי' כה סעי' ו), וצריך ביאור. ואפשר לומר, ע"פ דברי השפת אמת בסוף דבריו, שבכח משנה תורה מתדבקין בכל התורה. ובזה אפשר להבין, שע"כ מקדימין תפילין של יד בבחינת משנה תורה לתפילין של ראש שהם בחינת ד' ספרים, כיון שעל ידה נזכה ללמוד ולקיים את כל התורה.

ואפשר לומר עוד, בהקדם מה ששמעתי מהגה"צ רבי אליעזר דוד פרידמאן זצ"ל רב דבתי מדרשינו בלונדון, שאמרו בבעלזא, שיותר טוב שלא ללמוד ממה שילמוד בלי חזרה, וכלשונם, 'נישט גלערענט איז בעסער ווי נישט געחזר'ט, והגם שאפשר שהוא בדרך גוזמא, מ"מ נחיצות החזרה הוא יקר מאוד. ונמצא לפי זה שכל מה שלומד הוא בתנאי שיעשה חזרה, וכן אומרים בדרך צחות, שבאמת צריכין רק לעשות חזרה, ומה שלומדים מתחילה הוא רק כדי שיהא על מה לחזור. ולפי זה אפשר לומר, דלכן מקדימין תפילין של יד שהוא כנגד משנה תורה, היינו החזרה, לתפילין של ראש, היינו הד' ספרים שבהם לומדים תחילה, כדי להורות, שכל מה שלומדים הוא על מנת לחזור בסוף.

עיקר הלימוד הוא החזרה

יש להוסיף ביאור בחשיבות ונחיצות החזרה, ע"פ מה דאיתא מכ"ק מרן מהר"י זי"ע מבעלזא עה"פ (בראשית מט יד) 'יששכר חמור גרם וגו' ויט שכמו לסבול', דשלימות לימוד התורה הק' הוא כאשר אדם לומד לשמה לגמרי ולא לשם תענוג והנאת עצמו כלל. והנה בראשית הלימוד אין האדם נהנה כ"כ מהלימוד, רק לאחר זמן הוא מרגיש הנאה ותענוג ואז חסר בלימוד לשמה, והעצה לזה היא, שיקבל האדם על עצמו עול תורה להתייגע ולשבור גופו ביגיעת התורה, ואז לא ירגיש כ"כ תענוג ויהיה הלימוד לשמה, וע"י זה יוכל לתקן ולהעלות גם את הלימוד שהיה לו בו תענוג והנאה, עכתד"ק.

ולפי זה מובן היטב, שעיקר הלימוד הוא החזרה דייקא, כי שכשארם לומר דבר חדש הרי יש לו הנאה ותענוג בלימודו, ולכן קשה ללמוד לשמה, משא"כ בחזרה שענינו ראות שאין אדם מרגיש כ"כ תענוג והנאה וכמ"ש חז"ל (יומא כט.), מיגמר בעתיקתא קשיא מחדתא, ובזה ניכר שלומד לשמה, ולכן עיקר הלימוד הוא החזרה, שזה לומד האדם בשלימות לשמה וכנ"ל.

של מקום אין צורך שתעבור חרב בארצם כדי שתתגלה מעלתם, אך הוא לא ידע את אשר עשו בסתר כנ"ל.

איתא בגמ' (ע"ז יח). שהניחו ספוגין של צמר על לבו של ר' חנניא בן תרדיון, ויש לומר בדרך אפשר שהייתה סיבה לכך מאת השי"ת והיא כדי שתישאר עוד מעט זמן נשמתו של הצדיק בזה העולם, אף שהיה כרוך בזה צער גדול, ומכך נלמד מהי המעלה של שהות הצדיקים בעוה"ז, ומהו גודל האבדה בהסתלקותם, והבן זאת.

איתא במדרש (א"ר א מח), ותוכן דבריו שאשנו של טרכינוס הרשע ילדה בליל תשעה באב, ואז היו כל ישראל אבלים על החורבן, והנה בחנוכה מת הילד, והסתפקו ישראל האם להדליק נרות חנוכה או לא [שפחדו מאימתו של טרכינוס הרשע שהרי כשנולד בנו בכו, וכשמת ידליקו נרות], ולבסוף אמרו, 'נדליק וכל מה דבעי לימטי עלן ימטי', ואח"כ הגיע השמועה שהדליקו והרגום. ואינו מובן כיצד יתכן שבגלל שקיימו רצון השם נהרגו, וצריך ביאור.

ואפשר לומר בפשטות דהנה כלל הוא בבטחון בה' שאפילו רשע ובוסח בה' חסד יסובבנו (כדאיתא בילק"ש תהלים רמז תשי"ט, וראה עוד באגרא דפרקא אות קס"ט), וקל וחומר כשבא האדם לקיים רצונו יתברך שיש לו לסמוך ולבטוח עליו יתברך שישומר מצוה לא ידע דבר רע' (קהלת ח ה), אך הם הסירו את בטחונם בו יתברך ופתחו פיהם לרעה ואמרו, 'וכל מה דבעי לימטי עלן ימטי', לכן אשר יגורו בא להם, ומשפטי ה' ישרים, ומיושב קצת.

שטובה היתה לישראל שהשליך הקב"ה חמתו על העצים והאבנים, ולפי זה מובן שמשום שחביבותם של ישראל הייתה יותר מכל הוצרכו להצית את האש כדי שתוטל החימה על העצים והאבנים ובית ישראל יהיו לפליטה, ולפי זה מובן שהלימוד זכות שאוהבים את ישראל יותר מכל, היה לכאורה קצת כבגידה שמחמת כן נשרף המקדש.

איתא במדרש (א"ר א ג), ותוכן דבריו הוא, שכשפרעה נכה רצה לעבור עם חיילותיו בארץ, יאשיהו המלך לא הניחו לעבור, וסמך דעתו על הכתוב (ויקרא כו ו) 'וחרב לא תעבור בארצכם', אך זה נאמר בזמן שעושים רוצנו של מקום והוא לא ידע שהיו עובדים ע"ז בהחבא.

אפשר לבאר הענין בזה שפרעה רצה לעבור בארץ, ע"פ מה דאיתא מכ"ק מרן מהר"א זי"ע מבעלזא בשם אביו כ"ק מרן מהר"ד זי"ע, כשאיש ישראל מקריב קרבן על חטאו צריך לשוב בתשובה שלימה, אבל מי הוא זה אשר יכול לשוב בשלימות כדבעי, לכן ההלכה היא דלוקחים קרבנות מן העכו"ם, ועל ידי כך גם כשאנינו שבים בשלימות מתקבלת תשובתנו, כי לעומת העכו"ם אנו תמיד בשלימות, ע"כ.

ועל דרך זו יש לומר שעם ישראל בדורו של יאשיהו לא היו בשלימות וכדאיתא שהיו עובדים ע"ז, אשר על כן הקב"ה מסובב הסיבות עשה כך שפרעה יעבור בארצם, כדי שע"ז תתגלה מעלתן של ישראל, כי לעומת העכו"ם ישראל תמיד בשלימות כמבואר, אך יאשיהו שלא ידע שדורו עובדים ע"ז דרש בלישנא דקרא דכתיב 'וחרב לא תעבור בארצכם', היינו שאם מקיימים רצנו

איתא במדרש איתא שאברהם אבינו אמר לאותיות איך אתם יכולין להעיד כנגד ישראל שאומות העולם לא רצו לקבל את התורה והם קיבלו את התורה, וצריך ביאור, וכי משוא פנים יש בדבר שמחמת שקיבלו את התורה לא יוכלו להעיד כנגדם, ואפשר לבאר בפשטות, דבדיני עדות [ע"פ חו"מ סי' לג] שקרוב פסול לעדות ואפילו לחייב, ולפי זה יתבאר שטען אברהם אבינו לאותיות כיצד אתם יכולות להעיד, הרי ישראל קיבלו את התורה ונמצא שיש לכם דין של קרוב ונוגע בדבר וע"כ פסולים אתם להעיד על ישראל אפילו לחובה, וק"ל.

עוד יש להוסיף, שאברהם אבינו רצה ללמד זכות על ישראל, ור"ל, שהנה אומות העולם לא רצו לקבל את התורה ואילו ישראל קיבלוה ומכאן ראה לכן שישאל אכן רוצים וחפצים לקיים את דברי התורה, ומה שעוברים על דברי תורה אין זה אלא מחמת שיש הסתר פנים וייסורים, ולכן לבס בל עמם לקיים את רצונו יתברך וכמו שהבאנו לעיל בשם המאור ושמש שבזמן הצרה אי אפשר לשוב בתשובה, והוא לימוד זכות גדול, וק"ל.

בילקוט שמעוני (איכה רמז תתר"ט), 'כל רעיה בגדו בה' (איכה א ב), זה גבריאל ומיכאל שהיו מלמדים עליה זכות, אמר להם הקב"ה מי חביב עליכם אמרו לפניו ישראל, ואחר ישראל מי חביב עליכם אמרו לפניו ביהמ"ק, אמר להם נשבע אני בשמי הגדול שאתם בעצמכם מציתין בו את האש, מיד נטלו גבריאל ומיכאל שני לפידי אש והציתו בהיכל ה', אפשר לפרש בפשטות ע"פ מה שאמרו חז"ל

מגילת איכה

קודם לכן.

ועוד אפשר לומר, דאינו דומה צערו של עני שאיבד פרוטה, לצערו של עשיר שאיבד אוצרות זהב וכסף, אשר על כן פתח בימי הגלות אשר בהם הצער מתחזק כשנוכחים מה היה בימי קדם, כששרתה שכינה בבית המקדש וראו כהנים בעבודתם וכו', וק"ל.

עוד יש לדקדק דבימי עניה לא כתיב 'כל', ואילו במחמדיה כתיב 'כל', וצריך ביאור.

ואפשר לבאר ע"פ מה מעשה ששמעתי מהרב ר' שמואל תפילינסקי שליט"א, שלגר"א מוילנא זי"ע היה אח שהיה דר באיזה כפר רחוק ממנו, והציעו לאחיו שיבוא לדור בסמוך לאחיו הגר"א וכך יוכל ללמוד תורה ממנו, ואמר האח שצריך הוא לשאול את אשתו אם היא מסכימה, ודבר עם אשתו והשיבה לו, שאם זה רצונו אין היא מתנגדת, אך אם עדיין לא החליט אז אין זה כ"כ קל בשבילה, והסבירה דבריה שכאן בכפר יש לה הנאה בכל יום שלא תהא לה כשתדור בעיר, והוא שאלה מהי אותה ההנאה הגדולה, וסיפרה שתיכף לאחר נישואיהם בנו לעצמם בית גדול ומפואר בזה הכפר, ואח"כ הגיע חג הסוכות ולא היה אתרוג בנמצא בכל הסביבה אלא היה רק אתרוג אחד

רש"י [שנת גאלי' בכתיב חסר, דהנה אמרו חז"ל (סנהדרין זח.), זכו 'אחישנה', לא זכו 'בעתה', נמצא שהגאולה שהיא בעתה היא באופן שלא זכו, אשר על כן כתיב 'גאלי' חסר, לרמז לכן שאם הגאולה באה מחמת הזמן, היינו השנה המיוחדת לגאולה אז היא חסרה מזכותיהם של ישראל, וש"י.

ויש להוסיף על דבריו, דאיתא בילק"ש (איכה רמז תתר"ב), אמר רבי חייא כשם שגלו ישראל ב'רודף' מלא (איכה א ו), כך עתידין להגאל ב'גואל' מלא שנאמר 'ובא לציון גואל' מלא, והיינו דפסוק זה מייירי באופן שהגאולה תהיה בבחינת 'אחישנה' ולכן נכתב 'גואל' מלא, במהרה בימנו אמן.

זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה
אשר היו מימי קדם וגו' (א).

זכרה ירושלם, בגלותה. ימי עניה, ימי חורבנה שהצילה לידי עוני ומרודיה, הוא לשון עני וכו'. כל מחמדיה, זכרה כל טוב מחמדיה שמימי קדם: (א).

יש להקשות, לכאורה היה להקדים 'ימי מחמדיה', דקאי על זמן שהמקדש היה קיים ל'ימי עניה' דקאי על ימות הגלות, וצריך ביאור.

ואפשר ליישב בפשטות דדרך העולם היא שקודם האדם זוכר מה שאירע בסוף, וע"כ פתח בימי הגלות, ורק אח"כ הזכיר את ימי הבית שהיו

וילכו בלא כח לפני רודף (א).

לפני רודף, כל 'רודף' שנמקרה חסר זה מלא שגרפסו רדיפה קלימה, על כן יסד הפייט 'מלא רודפתי וחסרה קנת גאולי', קנת גאלי כזה' (ועי' סג ז) חסר כתיב: (א).

יש להעיר דלפנינו כתיב 'ושנת גאולי באה', בכתיב מלא ולא חסר כפי שכתב רש"י, וצריך ביאור. **ואפשר** ליישב ע"פ דברי קדשו של האור החיים הק' שהקשה קושיא דומה על דברי חז"ל (במ"ד יב ח) שדרשו עה"פ (במדבר ז א) 'ויהי ביום כלות משה', כלת כתיב וכו', וז"ל, ורואני כי בס"ת כתובה בוא"ו, ואני אומר כי דברי תורה כאלו וכיוצא באלו אינם נמסרים לכל וכו', ויש לך לדעת כי סדר תורתנו הקדושה ותיבותיה ואותיותיה ספורות מזוקקות, חצובות ממחצב קדוש ונורא וכו', והנה מביני מערכות האותיות, המה ישכילו משבצותם והם האומרים כי 'כלת' כתיב, והוא"ו היא מושאלת שם בהשאלה, והמשכיל יבין כי הוא סודו של משה, אשר מתיחדת לו וכו', ע"כ.

וכעין דבריו אפשר לומר גם הכא, ור"ל, אף שלפנינו כתיב 'גאולי', מלא, מ"מ לפי דברי רש"י אשר יודע ומכיר במערכותיה וצפונותיה של תורתנו הקדושה כתיב חסר, וסוד ה' ליראיו, וא"ש. **ויש** להוסיף מה ששמעתי מהגה"ח ר' אליעזר דוד פרידמאן שליט"א טעם לכן דכתיב [לפי

במחיר גדול מאוד, והם החליטו למכור את הבית הגדול כדי שיוכלו לקנות את האתרוג, וכך גם עשו מכרו את הבית הגדול וקנו את האתרוג ומאו עברו לדור בדירה קטנה, והנה בכל יום כשהולכת בכפר ורואה את הבית הגדול שמכרו בשביל האתרוג יש לה מזה תענוג גדול ושמחה שנתנו כל ממונם לקיום המצוה, והנה אם ילכו לדור בעיר לא תראה עוד את הבית ותחסר לה ההנאה. ולבסוף לא עברו לגור ליד הגר"א לאחר ששמע בעלה את הסיבה שאינה רוצה לעבור. והיוצא למעשה הוא, שפעמים והאדם חושב שקשה לו בעבודת השי"ת ללמוד או להתפלל או להתגבר על התאוה בסור מרע וכו', אולם כ"ז הוא מצד הגוף, אך עליו לידע שלאחר שיתגבר על הנסיונות יהיה לו שמחה ותענוג מצד הנשמה על שזכה לעבוד את השי"ת הן בעשה טוב והן בסור מרע.

וזהו זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה, היינו ימי הגלות והצער כדאיתא ברש"י, ובא לרמוז על הימים שיש לאדם צער ויסורים מהיצר הרע הטורדו, וימים אלו הם 'כל מחמדיה', כלומר, הם הימים הטובים ביותר של האדם שהתגבר ומסר נפשו לעשות רצון קונו, והם בבחינת חמדת הימים וכנ"ל שהם מביאים שמחה ותענוג לאדם לימים רבים הבאים אחריהם, אך כשמאיר ומזריח לאדם אין אלו ימים טובים כ"כ שאין חידוש שעובד את ה' מתוך הרחבה, ובזה יומתק דכתיב 'כל', ונגם לא כתיב 'וכל' ור"ל, דקאי על ימי עניה וכו' שהם 'כל מחמדיה', ודוק.

ובזה יומתק הענין שלאחר חצות היום מתחילים בנחמה, ולכאורה הרי עיקר צער החורבן הוא מההסתר פנים שיש בגלות, והחשכות והנסיגות שיש לכל אחד הן בעשה טוב והן בסור מרע, וכל שנה יש יותר ירידה עד שקשה כח הסבל, וא"כ במה נוכל להתנחם, אלא הביאור הוא כנ"ל שדווקא מתוך הצער והיסורים יכול האדם לגרום נחת רוח ושמחה לפניו יתברך ע"י שיתגבר ויתאמץ לעבוד את ה' ואין לך תענוג גדול מלעשות רצון אבינו שבשמים, אשר על כן לאחר שמתאבלים על צער השכינה והחשכות אנו מתחילים בנחמה, היינו שאנו יודעים שאדרבה מזו הירידה תצמח עליה גדולה, והבן זאת.

חטא חטאה ירושלם על כן לנידה היתה כל מכבדיה הזילוח וגו' (א ט).

הנה לפום ריהטא משמע שבגלל ש'חטא חטאה' ע"כ 'לנידה היתה', ויש להבין מהו המידה כנגד מידה שיש כאן, ואפשר לומר דהנה כתיב בפסוק (תהלים נא ה) 'חטאתי נגדי תמיד', והיינו שתמיד צריך האדם לשום אל לבו את עוונותיו ולא

יקל ראש לומר לא חטאתי, ובוזה יהיה בתשובה ובהכנעה תדיר לפני הבורא יתברך, אך בעל הגאווה שסובר שאין בו שום חטא ועון וצדיק וישר הוא, לפיכך מאוס הוא בעיני המקום ברוך הוא, כמו שאמרו חז"ל (סוטה ה) שאין אני והוא יכולים לדור בעולם וכו', ולא די בכך אלא גם הבריות שונאות אותו, וכמו שאמרו חז"ל (ב"ב צח), אמר רב מרי, האי מאן דיהיר אפילו אינשי ביתיה לא מיקבל שנאמר (חבקוק ב ה) 'גבר יהיר ולא ינוה'.

ובזה נבוא לבאר, 'חטא חטאה ירושלם', 'חטא' מלשון חסרון, על דרך לשון הכתוב (מלכים א א כא) 'והייתי אני ובני שלמה חטאים', וזהו 'חטא חטאה', כלומר, שהיו מחזיקים עצמם לצדיקים ואין להם מה לתקן וכאילו שהם חסרים מהחטא, ולא קיימו בנפשם 'חטאתי נגדי תמיד' כנ"ל, וממשיך 'על כן לנידה היתה', כלומר, מחמת גאותם היו מרוחקים בעיני המקום ובעיני הבריות וכנ"ל שבעל הגאווה מאוס הוא ואפילו על אנשי ביתו אינו מקובל, ולכן 'כל מכבדיה הזילוח', וזהו מידה כנגד מידה היינו משום שהתגאו וחיפשו את כבודם להחזיק עצמם שאין בהם כל חטא, על כן זילזלו בהם, והבן.

ידו פרש צר על כל מחמדיה כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך (א ט).

ידו פרש צר, עמון ומואב. על כל מחמדיה, חמדיה, ספרי תורות שנאמר בהם (תהלים יט יא) 'הנחמדים מזהב', הכל נפנו לבזו כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם (דברים כד) 'לא יבא עמוני וגו'. אשר צוית לא יבאו בקהל לך, אלו עמון ומואב: (רש"י)

אפשר לבאר באופן מחודש, שלא חרה להם שלא יוכלו לבוא בעם ה' דמה לתבן את הבר, אלא להפך עמון ומואב שרפו ס"ת בגלל הכתוב 'לא יבוא עמוני', שדרשו חז"ל (יבמות עז) עמוני ולא עמונית, וע"ז חרה אפם עד מאד, שהרי נתחדשה הלכה זו כשנשא בועז את רות המואביה וממנה יצא דוד המלך שהיכה בהם וייסד את בית המקדש, ודבר זה היה לצנינים בעיניהם, ונרמז 'כי ראתה גוים באו מקדשה', בלשון נקבה דייקא, לרמוז לכך שהם נפנו על ס"ת כדי לשרפם בגלל דכתיב בהם שהנקיבות הותרו לבוא בקהל, ודוק.

יש להעיר על לשון הפסוק, 'ידו פרש וגו' כי ראתה' וגו', דמה נתינת טעם יש במה 'שראתה גוים' וגו' שמחמת כן 'ידו פרש צר', ועוד יש להבין מדוע נקט לשון נקבה, ועיין בראשון לציון מה שכתב בזה, וצריך ביאור.

ואפשר לומר ע"פ מה דאיתא במדרש שבזמן שראו הנשים שבאו הגוים חשבו שלא יהרגו אותן

אלא יקחו אותן לנשים, וזהו, 'ידו פרש צר על כל מחמדיה', והולך ומבאר מדוע, 'כי ראתה גוים באו מקדשה', 'ראתה' היינו על דרך רואה אני את דברי אדמון, שכשראו הנשים שבאו הגוים הסכימו בדעתם לכך שייקחו אותם לנשים, ולכן 'ידו פרש צר על כל מחמדיה', ומיושב קצת.

עוד אפשר לבאר הפסוק, 'ידו פרש צר על כל מחמדיה', היינו שפרש צר על התורה הקדושה שהיא חמדה גנוזה כדפירש רש"י, והולך ומבאר מדוע, 'כי ראתה גוים באו מקדשה', הנה 'כי' יכול להתפרש בד' אופנים כדאיתא בחז"ל (ר"ה ג א), והאחד מהם הוא 'אשר', ולפי זה אפשר לפרש 'אשר גוים באו מקדשה', היינו כאשר באו הגוים לחלל ולשרוף את התורה כנ"ל, גם אז היתה התורה אצל ישראל עדיין בחינת 'מחמדיה', שהוקירו וכבדו אותה, ודבר זה לא יכל הצר לסבול ולכן פרש ידו, וק"ל.

לוא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאבי אשר עולל לי אשר הוגה ה' ביום חרון אפו (א יב).

לא אליכם, לא תהא כלה הזאת עוד לכל עוברי על דת, אמרו חכמים מכלן לקובלנא מן התורה ראו מה עשה לי הביטו וראו וגומ': (רש"י)

הנה מקור דברי רש"י הוא מהגמ' בסנהדרין (קד:), ושם פירש (בפירושו הראשון), כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו 'לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי', כי קשה הוא לשמוע, שפעמים חוזרת עליו, ע"כ. ויש להקשות הרי מיירי מעוברי על דת כדפירש רש"י וא"כ מדוע שלא יבוא אליהם הרי אדרבה (משלי יא י) 'באבד רשעים רינה', ועוד יש לדקדק מדוע כתיב 'לוא' גם באלף וגם בואו דלכאורה הוי תתרי דסתר, וכעין זה כתיב גם בהפסטה לט' באב (ירמיה ח כ) 'עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לוא נושענו', וצריך ביאור.

בדרך רמז אפשר לומר דהפסוק נדרש ב'לא' ו'לו', דהנה האלף מרמזת על אלופו של עולם, והענין הוא שאם נכתב בא' הוא בא לרמוז שנמצא עמהם אלופו של עולם והיינו שמאמינים בו יתברך ועל כן בזכות אמונה ישמרו, וכידוע (בעש"ט ויצא א, ועוד) שכשהאדם שלם באמונתו אין פגע ואין נגע רע יכול להזיק לו, וזהו 'לא אלכם', כלומר, שלא תבוא עליהם הצרה אע"פ שהם עוברי דרך, שהרי אפילו רשע שמצטער השכינה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי (סנהדרין פ"ו מ"ה), אך אם אינם מאמינים באלופו של עולם, אז יתקיים בהם 'לו אליכם כל עוברי דרך', כלומר, שאכן תבוא עליהם הצרה כמו שהיתה לישראל ו'באבד רשעים רינה'.

- א. ואיתא בעבודת ישראל (לראש השנה) והזכירו הרב המחבר ז"ל במקום אחר, וז"ל, 'כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר' וגו' (ירמיה ב ב), ופירש האר"י ז"ל שאז היה היחוד פב"א עי"ש בכוננת תפלת מוסף ר"ה. וזה הענין נפלא מלהבין, כי לפי השגת כל שכל לא היה דור כדור המדבר אשר עיניהם ראו נפלאות ה' ואומץ גדולתו ביציאת מצרים וקריעת ים סוף וכו' ואם כן אין לך יחוד כנסת ישראל עם דודה פנים בפנים כזה כנודע כי הפנים מורה בכל מקום על גילוי אלהות, ומה זה שכתב האר"י על פסוק לכתך אחרי שהיה היחוד פנים באחור, לכן נראה ליישב קצת דברי חכמים כדברונות על פי סברא ישרה נהפוך מהנ"ל, כי בזמן דור המדבר אשר ראו ימין ה' רוממה עושה חיל וגדולותיו וגבורותיו, בודאי אין תימה אשר עבדוהו באמת ובלב שלם, מאחר שהיה יורד עליהם אש מן השמים יראת ה' ואהבתו על ידי ראותם נפלאותיו בעליל. לכן הגם שהיתה עבודתם בשלימות וביתר שאת, לא היתה חשובה כל כך, כי החוש נותן למי שרואה גדולת השם ומלכותו כמותם שיקבל עליו עול העבודה מפני אדון האדונים לכן נקרא היחוד פב"א וכתוב לכתך אחרי וכו', אבל אח"כ בדורות אחרונים וכל מה שכבוד ה' הסתר דבר יותר ואין נראה אומץ ידו ונפלאותיו, ואף על פי כן מתחזקת כנסת ישראל ומתדבקת ביוצרה ומקבלת עול מלכותו ולא תפנה אל רהבים ושטי כזב, בפרט בחורבן ומצור ומצוק יוכל להיות כי עבודתם נקרא בשם יחוד פנים בפנים, ע"כ.
- ב. ואיתא במשך חכמה וז"ל, 'חטא חטאה ירושלם', פירוש שעברה עבירה ושנתה כמה פעמים, לכן הותרה לה (קדושין מ). ונעשית כדבר הקבוע ולא ידעה בושת, וכמו אשה נדה אשר עם היותה דוח בכ"ז לא תבוש כי וסתה קבוע ודבר טבעי הוא לה, כן בעוה"ר היה בירושלים להפלת החטאים, ע"כ.
- ג. יש גורסים 'לשומע'.

ובזה אפשר לבאר גם הפסוק מההפסטה, 'עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו', והענין הוא שיכול האדם להרגיש גם בזמן הגלות בבחינת 'לו נושענו' היינו שהכל אצלו בסדר בלי שום חיסרון וכבר נושע, שיש לו בני חיי ומזוני וכל צרכו, אבל אם מתבונן ב'לא' היינו בצער של מקום או 'לא נושענו' שהמקדש אכתי חרב.

ועוד אפשר לבאר בדרך אחר, בהקדם מה דאיתא במדרש (א"ר ד יד), שהיתה טובה גדולה לישראל בכך שהקב"ה השליך את חמתו על העצים והאבנים שבזה ניצלו ישראל מכליה רח"ל, ואפשר לומר שכל זה שייך בישראל משום שהם מצטערים בצערו של מקום שהיה בית לשמו יתברך ונחרב וכואבים ומצרים על כבוד שמים שמתחלל, אשר על כן היה אפשר להמיר את עונשם בהשלכת החימה על העצים והאבנים דבצער מסתייה, אך אומות העולם (וכמבואר במדרש רבה עה"פ דמייירי באומות העולם) אשר לגרמייהו עבדי ולא שתו על לב דבר שאינו נוגע להם, אשר על כן אי אפשר להמיר עונשם בהשלכת החימה על העצים והאבנים אלא צריך להענישם בפועל ממש, ואני שפיר לשון הכתוב 'לא אליכם', כלומר, שאכן אי אפשר להענישם כמו שנענשו ישראל כנ"ל, אלא צריכים לקבל עונש ממש, ובוה יומתק המשך הכתוב 'הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי', כלומר, שיצאו וראו האם הם יכולים להצטער בצער השכינה כמו ישראל שאצלם צער השכינה וחורבן ביתו של מקום קשה בעיניהם יותר מצערם על ענייניהם, וע"כ השליך חמתו בעצים ואבנים במקום לכלותם ממש, ודוק.

ויש להוסיף, דהנה אמרינן בקינות, 'לא אליכם לוחצי גיליו' (קנה טו) ועל בניו העבירו גליו לדכא תחת רגליו. והביאור הוא שכל התכלית של היסורים של עם ישראל הם כאב את בן ירצה, היינו כדי שייגעו ישראל להכנעה ותשובה, אבל בשאר האומות אין טעם בכך אלא להפך משגיא לגויים בעולם הזה, כדי לאבדם בעולם הבא, אשר על כן אמר 'לא אליכם', וק"ל.

| עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי (ג נא).

הנה משמע שהעין מצרה לנפש יותר מכל, ונראה לבאר בדרך רמז, דבא ללמדנו שהעין יש לה לבכות יותר משאר האברים משום שהיא סרסור לעבירה שהעין רואה ולב חומד וכו' (רש"י במדבר טו לט), וזהו 'עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי', כלומר, שעין רעה מנוולת את הנפש יותר משאר האברים. הנהרמזים בבנות עירי [כדאיתא בקהלת (ט יד) שהגוף נקרא עיר קטנה].

אי נמי יש לומר, 'עיני עוללה לנפשי' היינו שהיא מנוולת את הנפש בגלל 'בנות עירי', כלומר, ע"י שאין שומרים את העיניים מראיות אסורות.

| תתן להם מגנת לב תאלתך להם (ג נה).

מגנת לב, שכן לב כמה דלת לומר (הושע יא ח) 'למגנת יסאל': (רש"י)

הנה מתאמרה מצדיקים דאין דבר שלם יותר מלב נשבר, ואיתא בזוה"ק (ספר התיקונים טט): שהלב הוא כמו אגוז ואם אינו שבור הוא אז הוא בקליפתו ואין השכינה שורה בו, משא"כ כשהוא שבור אז עליו נאמר (תהלים נא יט) 'לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוה' (וראה עוד באורח לחיים חקת ד"ה האמורי), ויש

לומר שע"כ מכנה לב נשבר בשם 'מגנת לב', ור"ל, שהלב נשבר הוא המגן הטוב ביותר לאדם, ולפי זה אינו מובן מדוע קללם בלב נשבר הרי זו ברכה, וצריך ביאור.

ויש לומר דמכיון שאמר 'תאלתך להם', והיינו מלשון לאות ועייפות כדאיתא בפרשים, על כרחך דהוי לקללה ואינו דומה לסתם לב נשבר דברכה הוא, וק"ל.

| איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב תשתפכנה | אבני קודש בראש כל חוצות (ד א).

איכה יועם זהב, קינה זו נאמרה על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים (ב יט) הלא היא כתובה על ספר הקינות ועמה חיבר כתוב הקינה לא שאל בני לון: (רש"י)

אפשר לבאר, בהקדם מה דאיתא בקינות (קנה יא) שע"י שאמר ירמיה פרק 'איכה יועם זהב' בכ"ב אותיות נתעכב החורבן בכ"ב שנים, ואפשר לומר שהוא על דרך מה שאמרו חז"ל (מ"ק כה), שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו על כל עוונותיו, ור"ל, ע"י שירמיה הספיד כראוי ועורר את העם להתאבל על סילוקו של צדיק נמחלו עוונותיהם של ישראל ובזכות זה נדחתה הפורענות.

והנה איתא (ספר יצירה פרק א) שהאותיות נקראות 'אבנים', ולפי זה אפשר לבאר, 'איכה יועם זהב', כלומר, שהנביא מבכה על מותו של יאשיהו, ועל כך משיב, 'תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות', ור"ל, שנפטר הצדיק כדי שיספידו אותו כראוי כנ"ל בכ"ב אותיות המכונות אבנים, ובזכות זה עמדו על תילן אבני המקדש כ"ב שנים ואין לך תועלת גדולה מזו.

קינות

| מימינו בכסף שתינו אוי כי ניסוך המים בזינו.

(קנה א).

יש להעיר, מדוע מקונן על כך ששלמו על המים ששתו, הרי כך הוא דרך העולם, וכמו שמצינו שמשנה רבינו אמר לסיחון מלך חשבון (דברים ב כח) 'מים בכסף תתן לי ושתיתי', ואפשר לבאר ע"פ מה דאיתא בדברי יחזקאל עה"פ (דברים ב ד) 'אוכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם', 'אוכל' אם תתאו לאכול 'תשברו' 'בכסף' בתאוה, היינו שתעיינו ותשגיחו היטב שלא תאכלו עם תאוה וכו', 'וגם מים' אם תתאו לשתות מים, 'תכרו מאתם בכסף', 'תכרו' לשון הכרה, ר"ל, תכירו מהם בעצמם בתאוה שלא תשתו עם תאוה, 'ושתיתם' ואח"כ תשתו (וראה עוד בברית אברם בראשית ד"ה ומדי דברי). ולפי זה יבואר שמקונן על כך ששתו את המים בכסף היינו בתאוה, וא"ש.

מהאבה. ואפשר לבאר עוד באופן אחר שכל ענין ירידת הדורות הוא מחמת הריחוק מאור המקדש, ולכן כל זמן שעובר מגדיל את הירידה, אך הנה איתא בתפארת שלמה (בחוקותי ד"ה או תרצה) וז"ל, הנה מבואר בכתבי האר"י ז"ל כי גם בזמן הזה אע"פ שבהמ"ק הוא חרב ואין עבודה ואין קרבן מ"מ בשבת הנה נעשים כל היחודים ממילא בהעלאת העולמות כמו קודם פגם אדה"ר נמצא כי בשבת קודש אין חסר כלום אשר אנחנו בגלות אך הכל יפה בעתו וז"ש (שם יט ל) 'את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו', ר"ל כאשר שבתותי תשמרו יחשב לכם כמו שמקדשי תיראו בבנינו כי היחודים נעשו עתה בשבת כמו מאז, ועוד נעלה השבת בהגלות יותר אחרי כי כל ימי השבוע אין היחוד כתיקונו לכן בשבת הוא ביתר שאת מבזמן שבהמ"ק היה קיים והוא בשלימות האהבה יותר וכו' ובזמן בהמ"ק לא היו שבתים טובים כאלה,

ד. וכלשון קדשו של האור החיים (ויקרא כה כט), 'איש כי ימכר', אחר שאמר ענין מכר הבית, חזר הכתוב לתת טעם לדבר איך יהיה הדבר הזה שימכור ה' אחוזתו בית הבחירה, והוא אומרו 'ואיש' זה הקדוש ברוך הוא (תנחומא מצורע ד), 'כי ימכור בית מושב', פירוש בית שבו מושב אלקים זה בית המקדש, 'עיר חומה' זה ירושלים, דכתיב (תהלים קכה ב) 'ירושלים הרים סביב לה',

אמר הטעם הוא 'והיתה גאולתו', שבאמצעות זה אדרבה נגאל, על דרך אומרים ז"ל (שחר טוב עג) בפסוק (תהלים עט א) 'מזמור לאסף' וגו', שהשליך ה' חמתו על עצים ואבנים (איכה רבתי ד יד), שזולת זה לא היה נשאר מישראל שריד ופליט, ואם אין ישראל אין בית המקדש ולא ירושלים, לזה והיתה גאולתו של עם וגאולת הבית, כי יש תקוה ושובו בנים לגבולם, ע"כ.

ה. ואליבא ד' אליעזר באבות (פ"ב מ"ט) שעין רעה היא המידה שירחק ממנה האדם. ו. ראה באמרי פנחס (שער ב לקוטיש"ס ומדרשים קלו) מה שהליץ טוב על האבן עזרא שהעיר על דברי הקליר, וזה מחמת שהראשונים הקדמונים היו סמוכים למקדש והלכו לאורו והאחרונים מקבלים הארה מהבית השלישי, ואילו האבן עזרא היה באמצע ורחוק משניהם, עיי"ש.

עיי"ש ביאור הפסוקים. ולפי זה לכאורה לא היתה צריכה להיות ירידה כ"כ שהרי בכל שבת יש הארה של בית המקדש ואף יותר כמבואר, אלא יש לומר שאעפ"כ הירידה שיש בכל ט' באב מחמת החורבן היא גדולה יותר מההארה שיש בימי השבת, והוא גדולה השנאה יותר מאשר אהבה. כלומר, השנאה שהיא הירידה בט' באב גדולה יותר מגילויי האהבה שיש בשבתות, ועל דא קא בכינן.

ולפי זה יש לפרש הא דאמרינן בקינה כד, על חורבן בית המקדש, כי הורס וכי הודש, אספור בכל שנה ושנה מספר חדש על הקודש ועל המקדש, ולכאורה מה הטעם במספר חדש, אלא לפי הנ"ל מבואר שכל שנה של התרחקות מאור המקדש יש ירידת הדורות גדולה יותר, אשר על כן יש להספיד מחדש.

| אצרח מי יתן אפוא ויכתבון מלי. (קינה ה.)

יש להבין מה הענין בכתובה ומדוע לא מספיק הדיבור, ואפשר לומר דהנה קרינן באיכה (ח ג) 'גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי', ודרשו חז"ל (ברכות לב:) שמיום שחורב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, והרי הקריאה מעוררת את הזמן ונמצא שט' באב הוא זמן שהתפילה אינה מתקבלת יותר מכל ימות השנה, אמנם מתאמרה משמיה דהבעש"ט הק' דאין תפילתו של האדם נאבדת ח"ו, ואף אם לא נתקבלה מ"מ עשתה פעולתה בעולמות העליונים (רגל מחנה אפרים בהפסרת תצא ד"ה א"י רנ"ג), ועוד איתא (תפארת שלמה לשבת שובה בדר"ה כל האוכל בתשע) שאם האדם זוכה פעם אחת להתפלל כראוי אז יכול להעלות את כל התפלות שנשארו למטה, אשר על כן אמרינן 'מי יתן אפוא ויכתבון מלי', היינו שיכתבו דברי התפילה, עד אשר תבוא עת רצון ותעלה התפילה לרצון, והבן.

| פחד חטא שילח תכף סודיה. פצו חזירי יער איה חסידיה. (קינה ו.)

הנה פירש המפרש, שהפחד שהיו צריכים ישראל לפחד מכך שחטאי בני עלי בשילה החריבו את המשכן, וכך גם הם היו צריכים לפחד מן החטא שלא יחריב המקדש, אך לא עשו כן, ודבר זה זרז את האויבים להערים סוד על ישראל, ויש להעיר דמלשון הקינה משמע להפך היינו שהפחד עצמו גרם לכך ולא זה שלא פחדו, וצריך ביאור.

ואפשר לומר דהנה איתא בסה"ק (ראה צוואת הריב"ש אות מה, ועוד) שיותר ממה שיצר הרע רוצה את העבירה בעצמה הוא רוצה את העצבות והמרה שחורה שנגרמים ע"י העבירה, ולפי זה אפשר לבאר, 'פחד חטא שילח', כלומר, הפחד ועצבות שהיה להם מהחטא דבר זה בעצמו 'תכף סודיה', מיהר את האויבים לבוא, וממשיך, 'פצו חזירי יער איה חסידיה', כלומר, ששאלו האויבים היכן החסידים שצריכים להיות בשמחה תמיד, וק"ל.

| איכה אצת באפך, לאבד ביד אדומים אמוניך, ולא זכרת ברית בין הבתרים אשר ברית

| לבחוניך, ובכן בטינו, זכור ה' מה היה לנו. (קינה ז.)

הנה בקינה זו כל בית מסתיים בזכור ה' מה היה לנו, ואפשר לומר שהנה ידוע ומפורסם שעיקר כוחם של ישראל הוא האמונה התמימה בהש"ת בלי חקירות וקשיות, וכדאמרי אינשי 'אל אדון על כל המעשים' איז א תירוץ אויף אלע קשיות, ובקינה זו שאנו שואלים שוב ושוב 'איכה' וגו', אנו מבכים ע"י גופא שמחמת החורבן והחושך של הגלות וריבוי הצרות נתעקם הלב מהאמונה התמימה ואין אנו מקבלים כל מה שנעשה עמנו בתמימות, אלא שואלים 'איכה' וגו' 'איכה' וגו', וזהו שמסיימים, 'זכור ה' מה היה לנו', כלומר, שיזכור ה' ויראה מה היה לנו, ר"ל שהגענו לשפלות כזאת שאנו שואלים מה ולמה על כל דבר במקום לקבל הכל באמונה פשוטה. ובאופן אחר אפשר לומר שקושיות אלו מקשים אומות העולם, ואנו מקוננים על גודל חילול שמו יתברך שנגרם ע"י החורבן.

| כסר צלם פץ והתהלכתי בתוככם. (קינה ט.)

אפשר לפרש ש'צלם' הוא בית המקדש שהיה מגן עליהם, על דרך מה שפירש רש"י עה"פ (במדבר יד ט) 'אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם', מגינם וחזקים כשרים שבהם מתו, איוב שהיה מגין עליהם. וע"כ 'כסר צלם', היינו לאחר שנחרב בית המקדש שהגן עליהם אז, 'פץ והתהלכתי בתוככם', היינו שאמר הקב"ה שהוא ילך עמנו לגלות כמ"ש 'עמו אנכי בצרה' וגם ע"י שהש"ת עמנו בגלותינו נושע במהרה, ואפשר לומר שאף שהוא טובה גדולה לנו, מ"מ הרי השכינה בצער וע"ז אנו מתאוננים, על דרך מה דהבאנו לעיל בשם הרה"ק ר' ישראל מרוזין זי"ע עה"פ (תהלים כג ד) 'לא אירא רע כי אתה עמדי', שהתאונן דוד מלכנו שהיה רע ומר לו ש'אתה עמדי', היינו שהשכינה עמו בגלות, וכמו כן הכא שמקונן על כך שהוצרך הקב"ה כביכול מאהבת בניו ללכת עמהם לגלות, והבן.

| תלה בעשרים ושתים מהרוס שתות, כי ספדו לו איכה בעשרים ושתים אותיות. (קינה יא.)

ביארנו לעיל (איכה ד א) שהוא על דרך מה שאמרו חז"ל (מו"ק כה:), שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו על כל עוונותיו, ור"ל, ע"י שירמיה הספיד כראוי ועורר את העם להתאבל על סילוקו של צדיק נמחלו עוונותיהם של ישראל, ובזכות זה נדחתה הפורענות, ויש להעיר דהנה בכל פרק ד' נזכר יאשיהו (ברמז) פעמיים בלבה, הפעם הראשונה 'איכה יועם זהב' וגו', ופירש רש"י דקאי על יאשיהו, והפעם השניה (ד ט) 'רוח אפינו משיח ה', ויותר לא נזכר כלל אלא הנביא מקונן על צרותיהם של ישראל כגון 'דבק לשון יונק אל חכו' וגו', וא"כ מדוע נחשב כל הפרק על כ"ב פסוקיו כהספד על יאשיהו, וצריך ביאור.

ואפשר לומר ע"פ מה דאיתא בגמ' (מו"ק כה:) עה"פ (עמוס ח ט), 'והיה ביום ההוא והבאתי השמש בצהרים' ואמר רבי יוחנן זה יומו של יאשיהו,

היינו שנפטר בפתאומיות בחרב של שלום, וכתבו המפרשים שיאשיהו הגן על דורו, ובמותו הסתלקה ההגנה על הדור, וכמו ביאת השמש פתאום שנסתלקה כל טובתה, ויש לומר שכל הפורענות שבאה אח"כ לישראל היתה מחמת הסתלקות הצדיק, וכפי שמצינו שם בהמשך הגמ' פורעניות שבאו לעולם מחמת הסתלקות הצדיקים כגון, במיתת רבי אסי נעקרו כל האילנות שבעירו, ובמיתת רבה ורב יוסף נשברו כל הגשרים שבנהר פרת וכו', ולפי זה אפשר לומר שכל הפרק שהוא קינה על הפורענויות שפקדו את ישראל הוא בעצם כהספד על יאשיהו שסילוקו של הצדיק גרם כל זאת ולכן הוא נרמז ברישא (פסוק א) ובסיפא (פסוק ט), ובזכות ההספד שהספידוהו כראוי נדחה החורבן בכ"ב שנים, וא"ש.

| אהלי אשר הכנת להשליך בו לפניך גורל פה למה לנצח דוחה בידי דמים. (קינה יב.)

פירוש, מקדשי אשר בנית, ומטילין בו לפניך גורלות לעבודה, מדוע לעולם חרב ביד רוצחים. ויש להוסיף ביאור באופן אחר, בהקדם מה דאיתא בשם משמואל (לראש השנה ביום ב) וז"ל, בחירת ישראל היא למעלה מהטעם, כמו שהגדנו כמה פעמים בשם מהר"ל (נצח ישראל פרק יא) שלכן לא כתיב קודם מאמר 'לך לך' שהיה אברהם צדיק, שזה כדי להורות שבחירת ישראל היא למעלה מהטעם, וכמו שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה מהא דכתיב (דברים לב ט) 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו', ובתרגום 'עדב אחסנתי', כמו גורל שהוא למעלה מהטעם וכו', ע"כ. ולפי זה יש לפרש שעל דא קא בכינן, היינו הרי עם ישראל עלו בגורלו של הקב"ה, והאהבה אליהם למעלה מטעם ודעת ואינה תלויה במעשיהם וכן גדולה היא מאהבת המשפט, וא"כ מדוע לנצח דוחה ביד דמים, ויה רצון שתתגלה אהבתו עלינו מהרה.

| אהלי אשר נחית בענני הוד לזאת אשר ישנו פה ואיננו פה. (שם.)

פירש המפרש דקאי על עם ישראל עליהם נאמר (דברים כט יד) 'את אשר ישנו פה' וגו', ונראה דהוא דוחק גדול, ואפשר לבאר באופן אחר דקאי על המשכן והמקדש שמצד אחד לא היו אלא רק לאותם שחיו בזמניהם, אך מ"מ את קדושתם אנו סופגים עד היום שהקדושה עושה רושם, והיינו 'אשר ישנו פה', ר"ל, אלו שזכו להיות בזמן המקדש 'ואיננו פה' היינו הדורות שלאחר החורבן, אולם, בדואי שאינו דומה מי שזכה לראות מקדש בנוי על היכלו וכהנים בעבודתם למי שרק מקבל איזו הארה משם שאין זה הדבר בעצמו, ועל דא קא בכינא היינו לא על מניעת הרווח, אלא על ההפסד עכשיו שאין לנו את בית המקדש.

| אי כה שבעת שופרות ערץ כה תעשה ששת ימים להפיל חומה לארץ והן עתה שערם טבעו בארץ. (קינה יג.)

יש לפרש דהנה בהפלת חומת יריחו עשו השתדלות רבה כדי להפילה בהקפות ושופרות

ז. וז"ל, מה שהשם יתברך בחר בישראל הוא קודם, ואף כי ישראל אינם מקבלים אלקותו. לכך לא כתב גם כן קודם בחירת אברהם מעשיו הטובים, שלא תאמר כי הוא יתברך בחר באברהם ובזרעו אחריו בשביל מעשיהם, ואז היה לך לומר כאשר אין מעשיהם טובים ימאס בהם, שדבר זה אינו, רק כי הבחירה בהם מצד עצמם, עיי"ש.

ח. ואיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק כד), וז"ל, מפיל גורלות בניהם שנאמר (דברים לב ח) 'בהנחל עליון גוים', ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם ועל זרעו, שנאמר (שם לב ט) 'כי חלק ה' עמו', אמר הקב"ה חבל וגורל זה שנפל עלי רצת נפשי, שנאמר (תהלים טז ו) 'חבלים נפלו לי בנעצמים', ע"כ.

ט. פירוש, איפה כה הנאמר בשבעת השופרות החזקים. וכך נאמר כה תעשה ששת ימים להטביע חומת יריחו בארץ.

וכו', ואילו הכא טבעו השערים לפני האויבים, והענין בזה הוא שבחומת יריחו היה כח רב לישראל וע"כ יכלו במעשיהם הטובים להפיל את החומה, ואף שארך זמן רב מ"מ נעשה ע"י השתדלותם וזו מעלה, אך הכא לרשעים לא היה כל כח מעצמם ח"ו אלא רק היו כגרזן ביד החוצב, ולכן החומה היתה צריכה ליפול מאליה, וק"ל.

ויש להעיר, הנה קיימ"ל (הובא ברש"י שמות כ ו) שמידה טובה מרובה ממידת פורענות פי חמש מאות, וא"כ מדוע במידה טובה היו צריכים לששה ימים כדי להפיל את חומת יריחו בכיבוש הארץ, ולעומת זאת בזמן החורבן החומה שקעה מאליה, וצריך ביאור.

ואפשר לומר, הנה איתא באוהב ישראל (יתרו ד"ה אמנם) שעיקר תכלית הבריאה היא שישראל יעלו אתערותא דלתתא ועל ידי זה יגרמו לאתערותא דלעילא ואז הקב"ה משפיע רב טוב, עיי"ש, ולפי זה מובן היטב שכדי להפיל את חומת יריחו היו ישראל צריכים לסובב את העיר במשך ששה ימים ולתקוע בשופרות וכו', וזה על מנת לגרום אתערותא דלעילא שתשקע החומה, אך בחורבן החומה שקעה מאליה כי אין שליטה לרשעים במעשה הצדיקים כדאיתא במדרש (ילק"ש תהלים רמז תשס), אלא שהיתה צריכה לשקוע מחמת עוונותיהם של ישראל, וק"ל.

איכה את אשר כבר עשוהו תבע מני לגבות נשיהו. (קנינה יד).

פירוש, איך את אשר מזמן כבר נגזר על חורבן הבית מימות המרגלים (כדאיתא בתענית כט.), תבע ממני לגבות חובו, הנה שאלה זו היא כמו שאלת הידיעה והבחירה, אך כבר לימדנו הרמב"ם (הל' תשובה פ"ה ה"ה) וז"ל, שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה, עכ"ל, ולפי זה אפשר לומר שבזמן שהבית היה קיים הושפע לישראל דעת ממקום הקודש ולכן יכלו להשיג תשובת קושיא זו על בוריה, אך לאחר החורבן הסתלקה הדעת מישראל וע"כ עולות קושיות מעין אלו, והבן.

גיא גלות אטילכם להכלימכם והלכתי עמכם. (קנינה טו).

אפשר דכוונתו דבא לנחמם שאף שהולכים בגלות מ"מ שכינה עמהם, וכן משמע מהמפרש, ואפשר לומר באופן אחר דהוא בדרך תוכחה, ויובן ע"פ מה דמתאמרה משמיה דהרה"ק ר' ישראל מרוזין זי"ע (עירין קדישין תניינא ליקוטים) עה"פ (תהלים כג ד) גם כי אלק בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי, ופירש, 'לא אירא' כי זה גזרתך, אך 'רע' לי כי אתה עמדי, כביכול, ש'בכל צרתם לו צר' (ישעיה סג ט), ע"כ, ולפי זה אפשר לפרש, 'גיא גלות אטילכם להכלימכם', והולך ומבאר סיבה נוספת לקלון, והיא, 'והלכתי עמכם', כלומר, עצם הדבר שגרמו לשכינה ללכת עמהם לגלות, היא הקלון הגדול, והבן.

מימינו דלח והשכיר חציו מדם, כיצא מן הבית וחורבו מלאה דם. (קנינה טו).

קנינה זו מיידי בטיטוס הרשע שטימא את הקודש רח"ל וחתך את הפרוכת וחורבו התמלאה דם (ילק"ש קהלת רמז תתקע"ב), ואפשר לבאר שלא היה כאן נס, דלא עבד קודשא בריך הוא ניסא למגנא, ובפרט דהכא היה ענין של חילול כבוד שמים, וע"כ יש לומר בפשטות שהדם שיצא מהפרוכת הוא הדם שהיה ספוג בה מההזאות של הכה"ג ביה"כ, ומה שלא נתייבש הוא כדי לרמז שתמיד נשאר רושם מהקדושה ואינה נאבדת לעולם וכפרה שנעשתה בדם אכתי מגנה על ישראל, ומה שלא הגנה בעת החורבן כי כבר נגזרה גזרה מלפניו ו'לא יועיל הון ביום עברה' (משלי יא ד).

אי נמי יש לומר שישראל סמכו על כך שזכות עבודת המקדש תגן בעדם, ולכן יכולים הם להשליך חטאתם אחר גום, והמוסר לנו הוא שאסור לאדם לסמוך על מעשיו הטובים, אלא עלינו מוטל רק לקיים תורה ומצוות בכל אופן ומצב ולהיות זהיר מכל נדנדוד עבירה ולא לשחד כביכול את הקב"ה במצוות.

מה שהקראם מודיעים ואת אשר עשו לא מודיעים אם תאכלנה נשים פרים משמימים ואם ייהרגו במקדש ה' כהן ונביא לא משמימים. (קנינה יז).

אפשר להליץ טוב על ישראל ולומר שמודיעים את כל הצרות אשר פקדו אותם ולא את אשר חטאו לפניו יתברך, משום שרוב החטאים היו בצנעה, וגם מה שהרגו לזכריה היה זה בין כתלי בית המקדש ולא בפרהסיא כ"כ, ולעומת זאת הפורעניות אשר באו עליהם היו גלויות לעין כל עוברי דרך, ועל זה מקונן על חילול שמו יתברך לעיני העמים, וק"ל.

יום ערב שבת היה זמן קדוש ויקדש ויקרא, חרב שלפו עליו ולא הניחוהו בחיים לגומרה, יצתה נשמתו ב'ברא אלקים' יוצר וצר צורה. (קנינה כא).

קנינה זו מדברת על הריגת עשרה הרוגי מלכות, והכא מיידי בהריגתו של הקדוש ר' אלעזר בן שמוע, שבערב שבת קודש כשקידש על היין דקרוהו בחרב ולא השאירוהו לסיים את הקידוש שיצאה נשמתו כשאמר 'ברא אלקים' ופירושו שהקב"ה עושה ויוצר כל הצורות. נראה לתת טעם לכך שמיתתו של צדיק היתה באופן כזה דייקא שלא סיים את מילות הקידוש, ויובן בהקדם מה דאיתא באור החיים הק' (בראשית א א אופן כ), עוד תרמוזו הפרשה כולה על בריאת האדם כי הוא עיקר תכלית הבריאה, על זה הדרך 'בראשית' כשברא ה' את האדם בראו ממקור הרוחניות הרמזו בתיבת 'השמים' וממקור הגשמיות הרמזו בתיבת 'הארץ' וכו', ורצונו יתברך בזה הוא שעל ידי מעשה האדם יתעצם להפך 'החומר' שהוא הגוף עד שיהיה נחשב 'צורה' וכו', עיי"ש. ולאור דבריו אפשר לומר שר' אלעזר בן שמוע הוזכר והפך את החומר לצורה, אשר על כן ברגע הסתלקותו לגנוי מרומים לא סיים את הקידוש בתיבת 'לעשות' כדכתיב בקרא, וזה משום שתיבת 'לעשות', מרמזת לעולם החומר

עולם העשיה, אבל ר' אלעזר היה בבחינת 'יוצר וצר צורה', ר"ל, שהפך כל חומרו לצורה, והבן.

| ומי ילחם מלחמתך וישוב לשערים. (קנינה כב).

הנה פירש המפרש, מי ילחם מלחמתה של תורה וישוב לשערי בית המקדש, ואינו מובן מה השייכות בין זה לזה, ואפשר לפרש ע"פ מה דאיתא בנועם אלימלך (וירא ד"ה או יאמר) עה"פ (בראשית יח א) 'והוא יושב פתח האהל', שאף צדיק גדול צריך תמיד להחזיק עצמו בהכנעה גדולה שעדיין עומד בפתח וההתחלה של הקדושה, עיי"ש. והנה חזינן בחוש שכאשר האדם לוחם מלחמתה של תורה בקושיות ותירוצים אז היצר מכניס בליבו קצת גאווה לחשוב כמה הוא למדן ויודע לפלפל וכו', ועל כגון דא אמר, 'ומי ילחם מלחמתך', היינו מי הוא האדם שיכול ללחום מלחמתה של תורה, ובכל זאת, 'וישוב לשערים', כלומר, שיחזיק עצמו בהכנעה גדולה שעדיין עומד הוא רק בשער וההתחלה של הקדושה ולא יחזיק טובה לנפשו כנ"ל, ואז תורתו תהיה רצויה, והבן.

| הכלות לבושות שנים וכו' (שם).

אפשר לפרש עד דרך הרמז מה הענין בכך שהכלות לבושות ב'שנים' דווקא, והענין הוא דאמרו חז"ל (הובא ברש"י בראשית לו ג) שהנושא אשה מוחלין לו עוונותיו, והנה 'שנים' מרמז לחטא כדכתיב (ישעיה א יח) 'אם יהיו חטאיכם כשנים' גו', ולפי זה אפשר לומר שע"כ הכלות לבושות 'שנים' דייקא, ור"ל, שכלה וחתן עושים תשובה מאהבה כנ"ל ודוגנות נהפכים להם לזכיות ולכן נעשה מה'שנים', היינו מהעבירות לבוש נאה, וק"ל.

טעמי הקשיבי ועשי תשובה, יען היותך כל כך חשובה, יפה לך בעלץ ולשמוח בטובה, ולא להקרא עוד בת השובבה. (קנינה כז).

הנה ביארו המפרשים שקינה זו מיוסדת על המדרש שירמיה הנביא פגש את כנסת ישראל בדמות אשה וכו', והביאור הוא בפשטות שירמיה טען לה שתעשה תשובה ובוזה תבוא הטובה, אך כנסת ישראל השיבה, כי איך אשמח וקולי מה ארים איך עוללים נתנו ביד צרים לקו נביאי ודמם מוגרים, ור"ל, שמרוב הצרות והייסורים אי אפשר לעשות תשובה, וכפי דאיתא במאור ושמש (מסות ד"ה או יאמר) וז"ל, בעת צרה אי אפשר לעשות תשובה שלימה כי הקטרוג עליו רב, גם אינו ביישוב הדעת לעשות תשובה שלימה כראוי, ולכן, שחה האשה לנביא ירמיה, שח לאלקין בעד מכת סוערה עניה עד יענה אל ויאמר דיה, ויצלני מחרב ושביה, היינו שיתפלל לה' שיצאיה מן הצרה ואז תוכל לשוב בתשובה, וק"ל.

תורה ותעודה וכלי החמדה בצאתי ממצרים ששון ושמחה וגם יען ואנחה בשובי לירושלים. (קנינה לא).

אפשר לבאר ע"פ מה דאיתא באור החיים הק' (שמות כז כ) וז"ל, ובדרך רמז, יתבאר הכתוב על דרך מאמר הובא בספר זוהר חדש (ח), כי ד' גלויות של ישראל כל אחד מהם נגאלו ממנו בזכות אחד,

י. וכדאיתא בתניא לבאר ענין גלות השכינה וז"ל (פרק כד), כמשל האוחז בראשו של מלך ומורידו למטה וטומן פניו וכו' שאין לך עלבון גדול מזה, אפילו עושה כן לפי שעה וכו', רח"ל.

אוצר ביאורים

אוהב ישראל (ילקוט) – פרשת דברים

מה שאמרו כשם שאנו עולין כאן כך הם עולין מצד אחר, הרי זה ההפך, היינו שלא ראו הסוף, והכל הוא ענין אחד שיש לידע שהרע יכרת לגמרי, והקדושה תעלה ותזריח והכלל הוא להשגיח את הסוף הראוי.

בין פארן וכ' לקבל הכל בשמחה

בין פארן ובין תפל ולבן, פירש רש"י, הוכיח על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן ואמרו 'ונפשנו קצה בלחם הקלוקל', ועל מה שעשו במדבר 'פארן' ע"י המרגלים, ע"כ. והאוהב ישראל פירש לקבל מהשי"ת בין רעה ובין טובה, וכן ענין התשובה, הנה זה שיקבל בין רעה בין טובה הכוונה של רעה מובן שלא יתרעם חלילה, וזה שיקבל טובה, היינו שלא יהא בבחינה של 'וישמך ישורן ויבעט', או 'ורם לבבך ושכחת', אלא בבחינה של 'ואכלת ושבעת וברכת את ה'', והיינו שעל ידי הטובה ידבק עצמו בנותן הטובה.

הקשר בין התלונה על המן לחטא המרגלים

ואפ"ל עפ"י מה ששמעתי מהאדמו"ר מהר"י מפשעווארסק זי"ע כמה פעמים בשם הרה"ק מקלאשיץ זי"ע על הפסוק 'בין פארן ובין תפל ולבן' מה הלשון 'בין'.

ותירץ, דעל חטא המרגלים יש לימוד זכות שהיו יראין ליכנס לא"י פן יתגשמו כשיתחילו לעבוד בארץ, וכן על מה שדברו על המן יש לימוד זכות שרצו לעבוד בהעלאת ניצוצין מתוך דברים גשמיים, והמן היה לחם של מלאכים לא היה צורך להעלות ניצוצין, ולפי"ז נמצא שבין המרגלים ובין המן ממה נפשך יש חטא, כלומר, אם רוצין גשמיית להעלות א"כ אז למה חטאו המרגלים שהרי טענו שם שחוששים להכנס לארץ שלא יתגשו, ואם יראין מזה אי"כ לא היה להם לדבר על המן.

וזהו נמי הענין שצריכין לקבל מהשי"ת בין הטובה שזה היה בחינה של המן שהיה כולו טוב ולא הוצרכו לשום עבודה של ברור והיו בו כל הטעמים שבעולם והיה פותח להם שערי חכמה. ובין הרעה שזהו בחינה של חטא המרגלים שהגשמיית נראה כאילו הוא רע וצריכין לידע שהכל הוא מן השמים ולטובה, ובשעה שרוצין מן השמים בחינה של מן אין לדבר על זה, ואם רוצין מן השמים להכניס לארץ צריכין לקבלו ולפי זה השני 'בין' היינו ש'בין' זה הוה חטא, ו'בין' זה הוה חטא, וכל אחד מהם אינו סיבה לעשות נגד רצון השם.

לבן מרמז לתשובה

ומש"כ האוהב ישראל ש'לבן' היינו תשובה, יובן שפיר דע"י ירידת המן עשו תשובה כדאיתא ביומא (ע"ה), כתיב 'וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו', פירש רש"י, אלמא בתוך המחנה יורד, וכתיב 'ויצא העם ולקטו', היינו יציאה מחוץ למחנה, וכתיב 'שטו העם ולקטו', משמע למקום רחוק כמו משוט הארץ, הא כיצד, צדיקים, ירד על פתח בתיהם. כינונים, יצאו ולקטו. רשעים, שטו ולקטו, ע"כ. ונמצא כי ע"י המן עשו תשובה שאז נתברר מי הוא הצדיק ומי הוא הרשע.

ולפי הנ"ל יש לפרש הפסוק בפרשת עקב על המן 'למען ענותך לנסתך' המשך בעמוד ח' »»»

אלה הדברים אשר דבר משה וגו', כל אלו דברי תוכחות להורות להאדם דרכי ה' כי תורה הוא מלשון 'הוראה' להורות הדרך אשר ילכו בה בנ"י עם קדושים לשמור הדיבור וזהו 'במדבר'. 'בערבה' לעשות המצות בשמחה שיבין שיהיו מוטעמין כי אינו דומה הנחת תפילין של זה להנחת תפילין של זה, כמשל הרוקח שידוע להטעים התבשיל היטב יותר ויותר מרוקח אחר, הגם שזה נותן בה בשר טוב וגם זה, ועל דרך שאמרו חכמי אמת ז"ל על אמרם ז"ל קיים אברהם אבינו כל המצות ואפילו עירוב תבשילין, לא נקט זה מכל המצות אלא לאורוי דידע אברהם אבינו להטעים התבשילין, היינו המצות שנקראו מטעמים כמו (בראשית כו ד) 'עשה לי מטעמים', כנודע. ועירוב הוא לשון מתיקות על דרך (מלאכי ג ד) 'וערבה לה' מנחת יהודה וגו', וזהו 'בערבה', עוד יתכן לשמור כל אחד עצמו שלא יגרום תקלה לחבירו כי כל ישראל ערבים זה לזה, וזהו 'בערבה', עוד להשגיח כל אחד את הנולד מה יהיה בסופו זהו 'מול סוף', עוד לקבל מהשי"ת בין רעה ובין טובה וזהו 'בין פארן ובין תפל', כי 'פארן' לשון הזרחה והתפשטות החסד הוא כמו (יחזקאל כד יז) 'פארך חבוש עליך', ו'תופל' מלשון אופל וחושך בחילוף א"ת ב"ש, עוד לעשות תשובה ולהלבין עונות, כי מראה שחור כדיו בהריאה טריפה, ויחזור אותית די"ו ליו"ד וזהו 'ולבן', [כנראה כוונתו הוא דדיו הוא שחור ואז הוא טריפה, וע"י לבן היינו שעושה תשובה ולהלבין העונות הוא מהפך מדי"ו ליו"ד דהיינו שיהיה יו"ד כמו שראוי לישראל להיות]. עוד להיות נדמה בעיניו כאילו עדיין לא התחיל בעבודה כלל, ועל דרך אומרים ז"ל (אבות פ"ד מט"ז) התקן עצמך בפרוודו, וזהו 'חצירות' שהוא עדיין בחצר, עוד להיות כל אחד זהיר במדת ההסתפקות וזהו 'ודי זהב', ואז נעשה מן ודי"י יו"ד [היינו כנ"ל כמו שישאל ראוי להיות, וגם יש עשרה מאמרות וכנגדם יו"ד ספירות ו'את זה לעומת זה עשה האלקים' (קהלת ז יד), 'והאלקים עשה שיראו מלפניו' (שם ג יד), 'מלפניו' דייקא, ולא לפני אותות השמים כאומרו (ירמיה י ב) 'מאותות השמים אל תחתו', והנה הסט"א בר מינן יש לה כח עד מקום שנאמר (תהלים ה ה) 'לא יגורך רע', כאמרו ז"ל לזה נקרא כשפים וכו', ובקדושה עשר ולא אחד עשר (לשון הספר יצירה פ"א מ"ג) ובהיפוך בסט"א רח"ל, וזהו 'אחד עשר יום', כי עשר ספירות הקדושים והתדבקות בחי החיים לעומת זה אחד עשר יום, ובכל זה יש לו לעבור וללחום כנגד הסט"א בר מינן, וזהו 'מחרב דרך הר שעיר', היינו בחינת שעיר שנשא עליו כל עונותם עד שמיגע ל'קדש ברנע' במקום שנאמר 'לא יגורך רע' ואז נקרא קדוש וברא טבא להקב"ה ונאמר (ישעיה מט א) 'ישראל אשר בך אתפאר'. ע"כ.

ערבה עריבות וערבות

'בערבה' פירש רש"י, שחטאו בערבה בבעל פעור בשטים בערבות מואב, ע"כ. והאוהב ישראל כתב דמרמז על קיום המצוות בשמחה ועריבות, וכן מרמז על הערבות שיש בין כל ישראל. ולפי זה יתבאר דמכיון שחטאו בעריות צריכין לעומת זה לעשות מצות בשמחה עם עריבות ומתיקות בבחינת (תהלים לו ד) 'והתענג על ה'', להיפך ממי שממלא תאוותו באיסור רח"ל.

ולפירוש השני ש'ערבה' מלשון ערבות, היינו שבנ"י ערבין זה לזה נמי מובן שבשטים פינחס נקם נקמת ה' וקיים את הערבות שלו כלפי כל ישראל, ובזה לימד כל אדם מישראל להיות ערב בעד חבירו, ולא להעלים עיניו מחטאי זולתו.

מול סוף לראות את הסוף

'מול סוף', פירש רש"י, על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו, (שמות יד יא) 'המבלי אין קברים במצרים', וכן בנסעם מתוך הים שנאמר (תהלים קו ז) 'וימרו על ים בים סוף', כדאיתא בערכין (סו, ע"כ. דאיתא שם בערכין שהיו ישראל מקטני אמנה ואמרו, כשם שאנו עולים מכאן מצד זה אף המצריים עולים מצד אחר ויבואו אחרינו.

והנה האוהב ישראל פירש להשגיח את הנולד מה יהא בסופו וזה 'מול סוף', והנה מה שאמרו 'המבלי אין קברים', היינו שחשבו שכבר הגיע הסוף שלהם, הרי שלא השגיחו מה יהא הסוף שתבוא הישועה ויעברו בים ויטבעו המצרים, וכן

במדבר דיבור

ונראה לכוון אלו העניינים שחשב כאן שיש להם שייכות לאלו המקומות שפירש רש"י, הנה 'במדבר' פירש רש"י, בשביל מה שהעכיסוהו במדבר שאמרו 'מי יתן מותנו', ע"כ. והאוהב ישראל כתב דמרמז על הדיבור, והנה המשך הפסוק שם הוא, 'ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע', והספורנו פירש, אם היה האל יתברך חפץ להמיתנו היה טוב לנו שימיתנו שם בעודנו שבעים, כענין (איכה ט ד) 'טובים היו חללי חרב מחללי רעב', ע"כ. הנה בזה מובן מה שאמרו 'באכלנו לחם לשבע', ואיתא במכילתא (ויסע א), שהיו תאבים לאכול, ונמצא כי עצם טענה זו אינה גרועה כ"כ כי האדם צריך לאכול.

אבל מה שאמרו 'בשבתנו על סיר הבשר', הרי זה אמירה של רעבתנות, וכדאיתא באוה"ח הק' שלא אמרו 'באכלנו בשר', לרמז כי לא היו אוכלים מה שנתבשל ושהו כי זה יגנם טעמו, אלא שהיו יושבים על הסיר לאכלו בעת גמר בישולו, ע"כ. הרי אין לך רעבתנות יותר מזה, ונמצא שעיקר החטא היה בדיבור, וכן איתא שם במכילתא, ר' יהושע אומר והלא תאובין הן לכל [דהיינו שהיו אביונים ממצרים תאבים לכל דבר] אלא שבדו ואמרו [כלומר, שבדו מלבם ואמרו שקרים, וכדאיתא בכתב והקבלה (דברים כו ז), כי אפילו קש לא הביאו להם במצרים, ובדאי שלא הביאו להם בשר לאכול], הרי מבואר שזה החטא היה בדיבור שאמרו שקר, וזה 'במדבר' שמרמז על הדיבור כנ"ל.

לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא, פירוש ש"י המן שהיה עיניו, היינו לאלו שהוצרכו לילך מחוץ למחנה, או למקום רחוק יותר ועי"ז יתודע 'התשמור מצותיו אם לא, האם יעשה תשובה כשיתברר שאינו בכלל הצדיקים.

חצרות עדיין בחצר ופתח הקדושה

יחצרות', פירש רש"י, במחלוקתו של קרח, ע"כ. והאזהרה ישראל פירש שידמה בעיניו כאילו עומד בחצר, ועדיין לא התחיל בעבודה כלל כאמרם ז"ל התקן עצמך בפרוודו, נראה הכוונה דקרח אמר 'כי כל העדה כולם קדושים', היינו שכולם הם בתוך הבית, בתוך חדרי הקדושה, אבל שיטת משה היא שיש כמה ממדרגות ויש כאלה שעדיין נשארו בחצר.

בחצרות אלקינו יפריחו

ונראה לומר עוד, הנה ידוע מהאר"י הק' (ספר הליקוטם תהלים צב) שלעתידי לבוא יהא קרח כהן גדול [ליתר דיוק באר"י מובא רק שתהא לו עליה], ונרמז בהפסוק 'צדיק כתמר יפריח' דס"ת הוא קרח, ונראה דזהו מש"כ בפסוק אח"כ 'שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו', היינו שיתגלה אז שיש אנשים שהם בבחינת 'שתולים בבית ה'', ויש אנשים שהם 'בחצרות אלקינו', ומ"מ כולם 'יפריחו' לעתיד לבוא.

או אפשר לומר שלעתידי לבוא כולם יזכו להיות 'שתולים בבית ה'', והכל ע"י 'בחצרות אלקינו יפריחו', היינו שהתקינו עצמם בהחצר שהוא העולם הזה כלשון המשנה, התקן עצמך בפרוודו, שלא כטעות קרח שכולם הם קדושים וכבר שנכנסו בשערי הקדושה, רק אדרבה שכולם ידעו בעצמם שהם רחוקים מהקדושה, ועי"ז יזכו לעתיד לבוא להיות 'שתולים בבית ה'.

ודי זהב ריבוי ומותרות

ודי זהב', פירש רש"י, הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר 'וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל', ע"כ. והאזהרה ישראל פירש שמרמז על מדת ההסתפקות, הנה מדת ההסתפקות היינו שיסתפק במעט שיש לו, ואף כשיש לו יותר מצרכו ידע שאינו מיותר [אלא שיש בו צורך לעבודת ה' וכמו יעקב אבינו שחזר על פכין קטנים].

כל או רב

ובפרשת וישלח עה"פ שיעקב אמר 'יש לי כל', פירש רש"י, כל ספוקי, ועשו דבר בלשון גאון 'יש לי רב', יותר ויותר מכדי צרכי, ע"כ. וזה ג"כ חסרון במדת ההסתפקות שחושב שיש לו יותר מדאי, ולכן יכול להוציא ממון שלא לצורך, אבל יעקב כל מה שיש לו הוא כדי צורכו, ומה שעשו העגל שפירש רש"י, בשביל רוב זהב שהיה להם, היינו שהיו בבחינת עשו וחשבו שיש להם יותר מדאי והוא ענין של גאון כדפירש רש"י, וגאות מביא לידי ע"ז (ראה סוטה ד), אבל אם היה להם מדת הסתפקות לא היו באין לעשות העגל וזהו כדברי האזהרה ישראל, 'ודי זהב' היינו שיהא לאדם מדת הסתפקות ואין לו פחות מצורכו ולא יותר מצורכו, ולכן מן דו"ד נעשה יו"ד שיו"ד שהוא יהודי אומר 'יש לי כל' ולא 'רב', וכמו יעקב שאמר 'יש לי כל'.

ואפ"ל עוד, 'כל' הוא מדת יסוד דכתיב 'כי כל בשמים וארץ' דקאי על מדת הצדיק דאחיד שמיא וארעא, ומדת יסוד הוא משפיע למי שראוי לקבל, ולכן יש לו כדי צורכו, שאם מרויח נותן יותר צדקה שהוא יסוד המשפיע, אבל עשו כשיש לו הרוחה אז נותן לעצמו במקום שאינו צריך, כמו שעשו העגל שמשפיע למקומות שאין יכולין לקבל ולכן הוא 'רב', שכידוע יש ר"ב ניצוצות שמפוזרין ובנ"י הוציאו ממצרים אלו הניצוצות (והוא סוד הכתוב 'ויצבור יוסף ב"ר', כדאיא בבני ישכר מאמרי חודש ניסן מאמר ד דרוש ו), אבל עשו הוא רצה לפורם ההיפך ממדת 'כל', ומהו עשו הערב ר"ב את העגל.

יעד קדש ברנע, בא לרמז שאם מתקן האדם עצמו בכל הנ"ל בדיבורו, בלימוד התורה וקיום המצוות בשמחה, בערבות עם כל ישראל, ורואה את התכלית לבגד עיניו, ומודה לה' על הטובה ועל הרעה ועושה תשובה, ורואה עצמו שיושב בחצר הקדושה ומסתפק במועט או נקרא קדוש וברא טבא להקב"ה, ועליו יאמר 'ישראל אשר בך אתפאר'.

גלות הראשון נגאלו בזכות אברהם אבינו ע"ה, ב' נגאלו בזכות יצחק, ג' בזכות יעקב, והד' תלוי בזכות משה, ולזה נתארך הגלות כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה, ע"כ, אשר על כן אמר דכמו שכשיצאנו ממצרים היה זה בזכות תורה ותעודה [כדאיא ברש"י (שמות ג יב) שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת לישראל], כך כדי לחזור לירושלים בששון ושמחה צריכים אנו לתורה ולתעודה.

ויש להוסיף דהנה המפרש פרש ד'כלי חמדה', קאי על כלי המשכן אך אינו מוכרח ואפשר דכל הענין מרמז על התורה דגם 'תעודה' הוא מלשון עדות שהוא התורה הקדושה וכדאיא ברש"י בישעיה (ח טו^כ), וכמו כן 'כלי חמדה' מרמז על התורה הקדושה, וכדאיא במדרש (ש"ר ג ח), מהו 'כל מחמד עיניך', דבר שהיא 'חמדה', מהו 'חמדה' זו התורה שנאמר (תהלים יט יא) 'הנחמדים מזהב ומפז רב', וכמו כן יש לומר שידו פרש על כל מחמדה' (איכה א י) קאי על התורה הקדושה ולא על המשכן שכבר נזכר כמה פעמים, והבן.

| **והגרי שק וגם תהמי תחת סדיניך.** (קנינה ט).

אפשר לומר דהנה אמר החסיד בחובות הלבבות (שער הפרישות פרק ד), הפרוש, צהלתו בפניו ואבלו בלבו, וכן כתיב (ירמיה יג יז) 'במסתרים תבכה נפשי', נמצא שהצער והבכי צריך להיות מוסתר מעין כל ועפ"ז יובן מאמר המקונן, 'והגרי שק וגם תהמי', צ"ל 'תחת סדיניך', ולא באופן גלוי, דכלפי חוץ צריך להיות צהלתו בפניו, וק"ל.

| **ציון במשפט וכו' קאמר חכי באמת לאל צורך ובוראך והוחילי למלך לבד כי הוא אדוניך טהרי לבבך וכפיך ושובי עדי אישך וכו'.** (קנינה מג).

הנה בקינה זו מבאר מה שחטאו ישראל יותר מבשאר הקינות, ואפשר לבאר ע"פ המעשה שפעם אחת הדליקו נרות שבת מאוחר מן הרגיל בביתו של הרה"ק ר' פנחס מקאריץ זי"ע ושאל לתלמידיו מה הם אומרים על כך, וכל אחד השיב באופן אחר שהיה זה מותר ולא היה בזה חילול שבת ח"ו, ואז שאל את הרה"ק ר' רפאל זי"ע והשיב, אני אומר שהיה חילול שבת אצל רבינו, ורבינו צריך לעשות תשובה, ועי"י התשובה גם פשוטי העם יעשו תשובה, ונהנה ר' פנחס זי"ע מתשובתו, והשיב לו מחמת שאתה הולך עם האמת עמך אלך בגן עדן, ולפי זה אפשר לומר שהמקונן מפרש כ"כ את חטאי ישראל והיינו שהולך עם האמת, אשר על כן אמרינן, 'חכי באמת לאל צורך וכו' ושובי עדי אישך', שיעשו ישראל תשובה ועי"ז יתוקן הכל.

יא. בבאור לשון הפסוק צור חתום תורה בלמודי וז"ל, אמר לי צור תעודה לשון העדות בכס היום לשון התראה קשור התראתי וחתום התורה על לב לימודי תלמידך ויראי שמים הנקראים לימודי ה' ואם תאמר אין לשון קשירה נופל בלימוד תורה נופל הוא בו שנאמר קשרם על לבך תמי.

לעילוי נשמת

אבינו רועיני האי גברא רבה עובד ה בסילודין
נדע לתהילה ביגיעתו בתורה ובעבודת התפלה
ברשפי להב קודש בכל עצמותיו
ובגמילות חסד בגופו ובמאודו במאור פנים

ה"ה הגה"ח המפואר

מו"ה רבי ישכר דוב עגלענדער זצ"ל

ראש הכולל דחסידי בעלזא לזנדון

ירא ה' מעוריו ומזולג בחסידותו - ותפלתו בלחט אש בכל עצמותיו
שקד ועמל בתורה וזלפל בחכמותו - כתבי חידושי השאיר לדורותיו
כתר שם טוב קנה בהתמסרותו לזולתו - במאור פנים צדקת פזרונותיו
ריבה תורה וחסידות בתבונתו - בענוות חן השפיע על סביבותיו
דבק והתבטל לצדיקים בעוז אמונתו - בדברי רבוה"ק מבעלזא יישר אורחותיו
זבדקדוקי הלכה נפלאות וזירותו - ממנהגי קודש לא נעז מעגלותיו
ביגיעת גופו וגניעני פרישותו - השליך אחר גזו הבלי עולם ותענוגותיו

נלב"ע בדמי ימיו ויצאה נשמתו בטהרה
ביום י"ד מנחם אב תשע"ב לפ"ק